

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ



دانشکده کشاورزی

پایان نامه کارشناسی ارشد

بررسی اثربخشی اعتبارات بنگاه‌های زود بازده در بخش کشاورزی  
مطالعه موردی: شهرستان بابل

مهدی شعبانزاده

اساتید راهنما

دکتر ناصر شاهنوشی فروشانی

دکتر محمود دانشور کاخکی

اساتید مشاور

دکتر محمد قربانی

دکتر مجتبی مجاوریان

خرداد ۱۳۹۰



با تاییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر(ع)، جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد آقای مهدی شعبانزاده تحت عنوان:

**بررسی اثربخشی اعتبارات بنگاه‌های زودبازده در بخش کشاورزی  
مطالعه موردی: شهرستان بابل**

با حضور استادان راهنما و هیات داوران در تاریخ ۱۳۹۰/۰۳/۲۵ ساعت ۱۲ در محل آمفی تئاتر دانشکده کشاورزی دانشگاه فردوسی مشهد برگزار و با نمره و درجه ارزشیابی با موفقیت دفاع شد.

**هیات داوران:**

ردیف	نام و نام خانوادگی	مرتبه علمی	سمت در هیات	امضاء
۱	آقای دکتر ناصر شاهنوشی	دانشیار	استاد راهنما	
۲	آقای دکتر محمود دانشور	دانشیار	استاد راهنما	
۳	آقای دکتر محمد قربانی	دانشیار	استاد مشاور	
۴	آقای دکتر مجتبی مجاوریان	استادیار	استاد مشاور	
۵	آقای دکتر مصطفی سلیمی	دانشیار	استاد مدعو	
۶	آقای دکتر محمد علی فلاحی	دانشیار	استاد مدعو	
۷	آقای دکتر حسین محمدی	استادیار	نماینده تحصیلات تکمیلی	

## تعهد نامه

عنوان پایان نامه:

بررسی اثربخشی اعتبارات بنگاه‌های زودبازده در بخش کشاورزی (مطالعه موردی شهرستان بابل)

اینجانب مهدی شعبان‌زاده دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته اقتصاد کشاورزی- گرایش سیاست و توسعه روستایی دانشکده کشاورزی دانشگاه فردوسی مشهد تحت راهنمایی آقایان دکتر ناصر شاهنوشی و محمود دانشور متعهد می‌شوم:

- نتایج ارائه شده در این پایان‌نامه حاصل مطالعات علمی و عملی اینجانب بوده، مسئولیت صحت و اصالت مطالب مندرج را به طور کامل بر عهده می‌گیرم.
- در خصوص استفاده از نتایج پژوهش‌های محققان دیگر به مرجع مورد نظر استناد شده است.
- مطالب مندرج در این پایان‌نامه را اینجانب یا فرد دیگری به منظور اخذ هیچ نوع مدرک یا امتیازی تا کنون به هیچ مرجعی تسلیم نکرده است.
- کلیه حقوق معنوی این اثر به دانشگاه فردوسی مشهد تعلق دارد. مقالات مستخرج از پایان‌نامه، ذیل نام دانشگاه فردوسی مشهد (Ferdowsi University of Mashhad) به چاپ خواهد رسید.
- حقوق معنوی تمام افرادی که در بدست آمدن نتایج اصلی پایان‌نامه تأثیرگذار بوده‌اند در مقالات مستخرج از رساله رعایت خواهد شد.
- در خصوص استفاده از موجودات زنده یا بافتهای آنها برای انجام پایان‌نامه، کلیه ضوابط و اصول اخلاقی مربوطه رعایت شده است.

۱۳۹۰/۳/۲۵

مهدی شعبان‌زاده

### مالکیت نتایج و حق نشر

- کلیه حقوق معنوی این اثر و محصولات آن (مقالات مستخرج، برنامه‌های رایانه‌ای، نرم افزارها و تجهیزات ساخته شده) به دانشگاه فردوسی مشهد تعلق دارد و بدون اخذ اجازه کتبی از دانشگاه قابل واگذاری به شخص ثالث نیست.
- استفاده از اطلاعات و نتایج این پایان‌نامه بدون ذکر مرجع مجاز نیست.

## تقدیم به پدر بزرگوار و مادر مهربانم

شمع‌های روشنی بخش زندگی‌ام، مرواریدهای درخشان دریای وجودم، تندیس‌های عشق و ایثار که چون گوهری درخشان در تمام هستی‌ام می‌درخشند. آن دو فرشته‌ای که از خواسته‌هایشان گذشتند، سختی‌ها را به جان خریدند و خود را سپر بلای مشکلات و ناملایمات کردند تا من به جایگاهی که اکنون در آن ایستاده‌ام برسم.

## چکیده

حمایت از ایجاد و توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط اقتصادی یکی از اولویت‌های اساسی در برنامه توسعه اقتصادی اکثر کشورهاست. با این وجود اجرای طرح اعتبارات بنگاه‌های کوچک و متوسط اقتصادی در ایران طی سال ۱۳۸۴ با بحث‌های فراوانی از سوی موافقان و مخالفان آن در مورد اثربخشی آن همراه بوده است. با این رویکرد، این مطالعه با هدف ارزیابی عملکرد بنگاه‌های زودبازده در چهار قسمت تنظیم شده است. در قسمت اول میزان انحرافات طرح‌ها، در قسمت دوم اثرات اعتبارات زودبازده بر اشتغال، سرمایه‌گذاری و سودآوری بنگاه‌ها، در قسمت سوم میزان موفقیت اعتبارات زودبازده در کاهش محدودیت‌های مالی بنگاه‌ها و سرانجام در قسمت چهارم تاثیر اعتبارات بر بهره‌وری و اجزای آن مورد بررسی قرار گرفته است. جهت رسیدن به اهداف فوق، بنگاه‌های زودبازده به بهره‌برداری رسیده در زیر بخش‌های زنبورداری و دامپروری شهرستان بابل طی سال ۱۳۸۶ انتخاب (گروه درمان) و با گروهی دیگر از بنگاه‌ها (گروه کنترل) با استفاده از روش جورسازی، مدل شتاب انعطاف‌پذیر و شاخص مالم کوئیسیت مورد مقایسه قرار گرفته‌اند. نتایج این مطالعه نشان داد میزان انحرافات مالی و اشتغال در بنگاه‌های مورد بررسی پائین بوده است. همچنین بررسی نتایج در میان بنگاه‌های صنعت زنبورداری نشان می‌دهد اعتبارات تاثیر مثبت بر اشتغال و سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت و بلندمدت این گروه از بنگاه‌ها داشته است. اما میزان اشتغال پیش‌بینی شده در این طرح‌ها به طور کامل محقق نشده است. بررسی بنگاه‌های دریافت‌کننده اعتبارات در صنعت دامپروری نیز نشان می‌دهد این طرح‌ها در کوتاه‌مدت توانسته است به اهداف خود در زمینه اشتغال در این بخش دست یابد با این وجود این اشتغال در بلندمدت پایدار نبوده است. همچنین سرمایه‌گذاری در این گروه از بنگاه‌ها طی دوره کوتاه و بلندمدت همواره روند کاهشی داشته است. نتایج حاصل از مقایسه مدل شتاب سرمایه‌گذاری برای بنگاه‌های دریافت‌کننده اعتبارات در دو صنعت فوق نشان می‌دهد اعطای اعتبارات اگر چه در صنعت زنبورداری سبب کاهش محدودیت‌های مالی و افزایش سرمایه‌گذاری شده اما محدودیت‌های مالی در صنعت دامپروری افزایش یافته است. نتایج حاصل از بهره‌وری کل عوامل و اجزای آن نیز نشان می‌دهد اعتبارات در کوتاه‌مدت رشد بهره‌وری کل عوامل را در صنعت زنبورداری کاهش و در صنعت دامپروری افزایش داده است با این وجود بهره‌وری کل عوامل در بلندمدت در هر دو صنعت افزایش یافته است.

**کلمات کلیدی:** اشتغال، اعتبارات زودبازده، روش جورسازی، سرمایه‌گذاری، شهرستان بابل

تقدیر و تشکر

صدها فرشته بوسه بر آن دست می‌زند

کز کار خلق یک گره بسته وا کند

سپاس مخصوص خداوند مهربان که به انسان توانایی و دانایی بخشید تا به بندگانش شفقت ورزد، مهربانی کند و در حل مشکلاتشان یاری شان نماید. از راحت خویش بگذرد و آسایش هم نوعان را مقدم بدارد، با او معامله کند و در این خلوص انباز نگیرد و خوش باشد که پروردگار سمیع و بصیر است. خداوند را سپاس می‌گوییم که به من فرصت داد تا عمر خود را در راه تحصیل علم و دانش سپری کنم و همواره استادانی دلسوز و فرزانه بر سر راهم قرار داد تا در راه دراز و بی پایان علم جویی، راهنمای راهم و تسکین آتش سیری ناپذیرم باشند. به امید آنکه به یاد خورشید تابان راهم، شمع کوچکی بر سر راه تشنگان دیگر باشم.

با تشکر فراوان از استاد دلسوز و فرزانه جناب آقای دکتر ناصر شاهنوشی و دیگر اساتیدی که این جانب را در انجام این پایان نامه یاری نمودند:

**جناب آقای دکتر محمود دانشور**

**جناب آقای دکتر محمد قربانی**

**جناب آقای دکتر مجتبی مجاوریان**

دوست عزیزم جناب مهندس کاظم فرهمند و دیگر کسانی که از گذشته تاکنون، مرا در راه رسیدن به اهدافم یاری نموده‌اند.

## فهرست مطالب

صفحه

عنوان

### فصل اول: مقدمه و اهداف

- ۱-۱- مقدمه و ضرورت مسأله ..... ۱
- ۲-۱- اهداف مطالعه ..... ۵
- ۳-۱- سازماندهی مطالعه ..... ۵

### فصل دوم: بررسی تجربیات بنگاه‌های زودبازده و محیط مورد مطالعه

- ۱-۲- تعریف بنگاه‌های کوچک و متوسط ..... ۶
- ۲-۲- بررسی طرح اعتبارات بنگاه‌های زودبازده در ایران ..... ۸
- ۳-۲- بنگاه‌های زودبازده در استان مازندران ..... ۹
- ۴-۲- بنگاه‌های زودبازده در شهرستان بابل ..... ۱۲
- ۵-۲- خلاصه فصل ..... ۱۵

### فصل سوم: پیشینه نگاشته‌ها

- ۱-۳- مقدمه ..... ۱۷
- ۲-۳- پیشینه نگاشته‌ها ..... ۱۸
- ۱-۲-۳- مروری بر مطالعات انجام شده در ایران ..... ۱۸
- ۲-۲-۳- مروری بر مطالعات انجام شده در سایر کشورها ..... ۲۰



۳-۳- خلاصه فصل..... ۲۴

### فصل چهارم: مواد و روش‌ها

۴-۱- مقدمه..... ۲۵

۴-۲- اثربخشی..... ۲۶

۴-۳- بهره‌وری و روش‌های اندازه‌گیری آن..... ۲۷

۴-۳-۱- روش پارامتری..... ۲۷

۴-۳-۲- روش ناپارامتری..... ۲۸

۴-۳-۲-۱- روش حسابداری رشد..... ۲۸

۴-۳-۲-۲- روش شاخص عددی..... ۲۹

۴-۳-۲-۳- شاخص بهره‌وری مالم کوئیسیت..... ۲۹

۴-۴- محدودیت‌های مالی و سرمایه‌گذاری..... ۳۲

۴-۵- خودگزینشی..... ۳۶

۴-۶- مدل علی روبین (RCM)..... ۳۷

۴-۷- روش‌های جورسازی..... ۴۲

۴-۷-۱- جورسازی بر اساس نمره تمایل..... ۴۳

۴-۷-۲- الگوریتم‌های جورسازی..... ۴۵

۴-۸- طراحی الگو و معرفی متغیرها..... ۴۷

۴-۹- جمع‌آوری اطلاعات..... ۵۳

## فصل پنجم: نتایج و بحث

- ۵-۱- مقدمه ..... ۵۶
- ۵-۲- بررسی خصوصیات فیزیکی بنگاه‌های دریافت کننده اعتبارات ..... ۵۷
- ۵-۳- تاثیر اعتبارات بنگاه‌های زودبازده بر سطح اشتغال، سرمایه‌گذاری و سودآوری بنگاه‌ها ..... ۶۰
- ۵-۴- اثرات اعتبارات بنگاه‌های زودبازده بر محدودیت‌های مالی بنگاه‌ها ..... ۷۶
- ۵-۵- اعتبارات بنگاه‌های زودبازده و تغییرات بهره‌وری ..... ۸۳

## فصل ششم: نتیجه‌گیری و پیشنهادها

- پیشنهادات ..... ۹۲
- منابع مورد استفاده ..... ۹۹
- پیوست‌ها ..... ۱۰۴

## فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول ۱-۲- سهم بخش‌های مختلف اقتصادی از تسهیلات و اشتغال طرح‌های به بهره‌برداری رسیده..... ۸	
جدول ۲-۲- توزیع طرح‌های زودبازده تامین مالی شده بین بانک‌های استان مازندران..... ۹	
جدول ۳-۲- توزیع طرح‌های زودبازده شهرستان‌های استان مازندران به تفکیک بخش‌های اقتصادی..... ۱۰	
جدول ۴-۲- توزیع تسهیلات زودبازده در استان مازندران به تفکیک بخش‌های اقتصادی..... ۱۱	
جدول ۵-۲- طرح‌های زودبازده تامین مالی شده براساس نوع فعالیت کشاورزی در استان مازندران..... ۱۲	
جدول ۶-۲- چگونگی توزیع طرح‌های زودبازده در زیربخش‌های مختلف بخش کشاورزی شهرستان بابل ۱۳	
جدول ۷-۲- وضعیت طرح‌های زودبازده در زیربخش‌های مختلف بخش کشاورزی شهرستان بابل..... ۱۳	
جدول ۸-۲- حجم وجوه پرداخت شده به زیربخش‌های مختلف بخش کشاورزی شهرستان بابل..... ۱۴	
جدول ۹-۲- اشتغال پیش‌بینی شده به تفکیک زیربخش‌های مختلف بخش کشاورزی شهرستان بابل.. ۱۵	
جدول ۱-۴- تعداد نمونه در فعالیتهای مورد بررسی..... ۵۴	
جدول ۲-۴- معرفی اصطلاحات مورد استفاده در مطالعه..... ۵۵	
جدول ۱-۵- انحراف فیزیکی در طرح‌های مورد بررسی..... ۵۸	
جدول ۲-۵- حجم مبالغ پرداختی و انحرافات مالی در طرح‌های مورد بررسی..... ۵۹	
جدول ۳-۵- انحراف از اشتغال در نمونه مورد بررسی..... ۵۹	
جدول ۴-۵- نتایج حاصل از بررسی توازن متغیرهای کمکی به منظور برآورد آثار درمانی در فعالیت زنبورداری..... ۶۲	
جدول ۵-۵- نتایج حاصل از برآورد تاثیر درمانی در فعالیت زنبورداری در سال ۸۶..... ۶۶	

- جدول ۵-۶- نتایج حاصل از برآورد تاثیر درمانی در فعالیت زنبورداری طی دوره ۸۸-۸۶.....۶۷
- جدول ۵-۷- نتایج حاصل از بررسی توازن متغیرهای کمکی به منظور برآورد آثار درمانی در فعالیت دامپروری.....۶۹
- جدول ۵-۸- نتایج حاصل از برآورد تاثیر درمانی در فعالیت دامپروری در سال ۸۶.....۷۵
- جدول ۵-۹- نتایج حاصل از برآورد تاثیرات درمانی در فعالیت دامپروری طی دوره ۸۸-۸۶.....۷۶
- جدول ۵-۱۰- نتایج حاصل از برآورد مدل شتاب سرمایه‌گذاری در فعالیت زنبورداری.....۷۹
- جدول ۵-۱۱- نتایج حاصل از برآورد مدل شتاب سرمایه‌گذاری در فعالیت دامپروری.....۸۲
- جدول ۵-۱۲- رشد بهره‌وری کل عوامل و اجزای آن در فعالیت زنبورداری.....۸۴
- جدول ۵-۱۳- نتایج حاصل از برآورد رشد بهره‌وری کل عوامل و اجزای آن در فعالیت زنبورداری.....۸۷
- جدول ۵-۱۴- رشد بهره‌وری کل عوامل و اجزای آن در فعالیت دامپروری.....۸۸
- جدول ۵-۱۵- نتایج حاصل از برآورد رشد بهره‌وری کل عوامل و اجزای آن در فعالیت دامپروری.....۹۰

## فهرست علائم و اختصارات

ATC	Average Treatment Effect for the Control	متوسط تاثیرات درمانی برای گروه کنترل
ATE	Average Treatment Effects	متوسط تاثیرات درمانی
ATT	Average Treatment Effect for the Treated	متوسط تاثیرات درمانی برای گروه درمان
CRS	Constant Returns to Scale	بازده ثابت نسبت به مقیاس
DEA	Data Envelopment Analysis	روش تحلیل فراگیر داده‌ها
EM	Exact Matching	جورسازی کامل
GM	Genetic Matching	جورسازی ژنتیکی
MDM	Mahalanobis Distance Matching	جورسازی بر اساس فاصله ماهالانویس
NM	Nearest Neighbor Matching	جورسازی بر اساس نزدیکترین جور
OLS	Ordinary Least Square	حداقل مربعات معمولی
OM	Optimal Matching	جورسازی بهینه
PS	Propensity Score	نمره تمایل
RCM	Rubin Causal Model	مدل علی روبین
SCM	Sub classification Matching	جورسازی طبقه‌بندی
SME	Small and Medium Enterprises	بنگاه‌های کوچک و متوسط
SUTVA	Stable Unit Treatment Value Assumption	ارزش ثابت واحد درمان
VRS	Variable Returns to Scale	بازده فزاینده نسبت به مقیاس

## فصل اول

### مقدمه و اهداف

#### ۱-۱- مقدمه و ضرورت مسأله

منابع انسانی به عنوان منبع اصلی ثروت هر کشور، چگونگی روند توسعه اقتصادی - اجتماعی آن کشور را تعیین می‌کنند. اهمیت این موضوع باعث شده است که امروزه در اکثر کشورهای جهان بهره‌برداری کامل و مناسب از منابع انسانی به عنوان یک هدف راهبردی توسعه در نظر گرفته شود (کازمی‌پور، ۱۳۸۵). این منابع در عین حال که به عنوان یک ثروت ملی ارزشمند به شمار می‌روند در صورت فقدان مدیریت صحیح و عدم به‌کارگیری مناسب، به طوری که طی دهه‌های اخیر به طور گسترده در ایران پدیدار شده است، ممکن است به صورت یک معضل اجتماعی به نام بیکاری ظاهر شوند. رشد بالای جمعیت و همچنین رشد پایین اقتصادی باعث بروز بحران بیکاری در کشور شده و رشد تحصیلات تکمیلی بر گسترش این پدیده در میان فارغ التحصیلان دانشگاهی افزوده است (آقاخانی، ۱۳۸۷). در برخورد با این چالش طی دوره‌های مختلف، تدابیر متفاوتی اتخاذ شده است که از آن جمله می‌توان به تاسیس بانک اطلاعاتی جویندگان کار، تخصیص اعتبار و معافیت مالیاتی به موسسات اشتغال‌زا و غیره اشاره نمود. با

این وجود طی این دوره‌ها طرح‌های اشتغال‌زایی همواره از اهمیت به‌سزایی برخوردار بوده‌اند. در طول سال‌های پس از انقلاب ۵۷ تا اوایل دهه ۷۰ هیچ طرحی به‌عنوان طرح اشتغال‌زایی در ایران مطرح و پیگیری نشد. در این دوران نرخ بیکاری در سال ۶۵، ۱۴/۲ درصد و در سال ۷۰، ۱۲/۵ درصد بود که قطعاً موضوع جنگ با کشور عراق مهمترین عامل تأثیرگذار بر نرخ بیکاری در این دوران بوده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۹). اولین طرح اشتغال‌زایی در سال‌های بعد از انقلاب در ایران مربوط به اوایل دهه ۷۰ می‌باشد. طی این سال‌ها جهت مقابله با معضل بیکاری طرح‌های خوداشتغالی مطرح شد. در طرح‌های خوداشتغالی، هر فرد متقاضی می‌توانست تا سقف ۳ میلیون تومان وام کم بهره دریافت کند و حداکثر بودجه اختصاص یافته به این طرح هرگز از ۵۰ میلیارد تومان در سال فراتر نرفت. اما اجرای این طرح نه تنها نتوانست نرخ بیکاری این دهه را کاهش دهد بلکه حتی نتوانست آن را ثابت هم نگه دارد. به طوری که طی ۱۰ سال اجرای این طرح، نرخ بیکاری کشور از ۱۲/۵ درصد در سال ۷۰ به ۱۴/۲ درصد در سال ۸۰ افزایش یافت (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۹).

با شکست طرح‌های خوداشتغالی، دومین طرح اشتغال‌زایی در ایران با عنوان طرح ضربتی اشتغال در سال ۸۰ مطرح و به اجرا درآمد. در طرح ضربتی اشتغال کارفرمایان می‌توانستند به ازای جذب یک نیروی کار جدید تا سقف ۳ میلیون تومان وام با بهره ۴ درصد دریافت کنند و از پرداخت حق بیمه سهم کارفرما هم معاف شوند. این طرح با بودجه ۹۰۰ میلیارد تومانی و هدف ایجاد ۳۰۰ هزار شغل ضربتی در سال ۸۱ اجرا شد. اما این طرح هم نتوانست چندان موفق عمل کند و گزارش‌های مجلس حاکی از موفقیت ۲۵ تا ۳۰ درصدی این طرح‌ها در اهداف پیش‌بینی شده بوده است. اگر چه با اجرای این طرح نرخ بیکاری کشور در سال ۸۱ به ۱۲/۸ درصد کاهش یافت و روند کاهندگی این نرخ در سال‌های ۸۲ و ۸۳ نیز حفظ و به ترتیب به ۱۱/۸ و ۱۰/۳ درصد رسید با این وجود در سال ۸۴، نرخ بیکاری مجدداً به ۱۱/۵ درصد افزایش یافت (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۹). با ناکامی دومین طرح اشتغال‌زایی در سال ۸۴، سومین طرح اشتغال‌زایی کشور یعنی طرح بنگاه‌های زودبازده با توجه بحران بیکاری، سرمایه‌اندک برای ایجاد فرصت‌های شغلی و دستیابی به رشد پایدار مطرح شد. اجرای این طرح در ایران با توجه به تجربه

موفق آن در کشورهای مختلف صورت گرفت. به خصوص آن که بسیاری از کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه به ویژه در شرق و جنوب شرق آسیا، با در پیش گرفتن سیاستهای منسجم و هماهنگ در زمینه این اعتبارات توانسته بودند گامهای بزرگی در کاهش بحرانهای اقتصادی و اجتماعی که بیکاری عمده‌ترین آن‌ها به شمار می‌آید بردارند. مجریان طرح بنگاه‌های زودبازده اهداف اصلی آن را تقویت کارآفرینی، اشتغال‌زایی و افزایش فرصت‌های شغلی جدید، افزایش تولید و صادرات، تقویت تحرک اقتصادی، توزیع عادلانه منابع در مناطق و افزایش کارایی تسهیلات بانکی عنوان کردند (آیین‌نامه گسترش بنگاههای کوچک زودبازده و کارآفرین، ۱۳۸۴).

با این رویکرد طرح اعتبارات بنگاه‌های زودبازده در ایران با اعتبار اولیه ۳۵ هزار میلیارد تومان و با هدف ایجاد یک میلیون و ۲۰۰ هزار فرصت شغلی جدید آغاز شد (بنگاه‌های زود بازده، ۱۳۸۸). بر طبق آیین‌نامه اجرایی بنگاه‌های زودبازده، بانک‌ها مکلف بودند در سال اول ۲۰ درصد از منابع و تا پایان برنامه چهارم توسعه ۵۰ درصد از منابع خود را به این طرح اختصاص دهند. با این وجود، اجرای این طرح در ایران با بحث‌های فراوانی همراه بوده است. مجریان این طرح معتقد بودند بنگاه‌های اقتصادی کوچک، بیشترین قابلیت را برای ایجاد اشتغال مولد و سازنده و هدایت قشر جوان جامعه به سوی فعالیت‌های تولیدی دارا می‌باشند. آن‌ها مهمترین دلیل برای اثبات این مسأله را آمار کارگاه‌های صنعتی کشور می‌دانستند که بر اساس آن سهم بنگاه‌های اقتصادی کوچک از کل اشتغال صنعتی همواره بیش از ۴۵ درصد بوده است (ادراکی، ۱۳۸۶) به این معنی که اشتغالی که بنگاه‌های اقتصادی کوچک به ازای هر واحد سرمایه ثابت ایجاد کرده‌اند، همواره بیشتر از صنایع بزرگ بوده است. آن‌ها همچنین معتقد بودند که بنگاه‌های اقتصادی کوچک نقش مهمی در جذب سرمایه‌های محدود و پراکنده موجود در جامعه و هدایت آنها به سمت فعالیت‌های تولیدی و صنعتی کشور ایفا خواهد نمود. همچنین بنگاه‌های اقتصادی کوچک نقش حلقه‌های ارتباطی بین مصرف‌کنندگان محصولات تولیدی و صنایع بزرگ را ایفا نموده، بهترین بستر برای تربیت مدیران و نیروهای انسانی متخصص و کارآمد مورد نیاز صنایع بزرگ بوده، جوانان فعال، پرانرژی، دارای روحیه خلاق را وارد صحنه‌های رقابت و تولید خواهد نمود و به کمک آن‌ها



بیشترین خلاقیت و نوآوری‌های صنعتی و تحقیقات کاربردی را در جهت تنوع بخشیدن به تولیدات و حضور بیشتر در بازارهای جهانی ایجاد خواهد کرد (دهقان دهنوی، ۱۳۸۵). از طرف دیگر برخلاف موافقان، منتقدان این طرح‌ها با سپری شدن مدتی از زمان آغاز طرح معتقدند بودند این طرح‌ها با انحرافات فراوان روبرو بوده است. به گونه‌ای که این انحرافات عامل اصلی در عدم موفقیت این بنگاه‌ها در رسیدن به اهداف مورد نظر بوده است. با این وجود درباره انحراف تسهیلات اعطایی به بنگاه‌های زود بازده روایات متعدد و متعارضی عنوان شده است. به طوری که گزارش بانک مرکزی میزان انحراف تسهیلات بنگاه‌های زود بازده را ۳۸ درصد، سازمان بازرسی کل کشور انحراف بنگاه‌های زود بازده را ۲۵ درصد و گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس انحراف مالی این طرح‌ها را ۸/۳ درصد و نسبت اشتغال محقق شده به اشتغال تعهد شده در این بنگاه‌ها را ۴۸/۲ درصد اعلام کرده است. همچنین مخالفان معتقدند این طرح‌ها اثر تورمی داشته است. به عبارت دیگر اگرچه سیاست‌های انبساطی پولی از طریق تسهیلات بانکی به تنهایی خود عامل تورم‌زا به شمار می‌رود انحراف در تسهیلات زودبازده و عدم سرمایه‌گذاری واقعی در تولید آثار تورمی را شدیدتر نموده و موجب افزایش سطح عمومی قیمت‌ها شده است. همچنین منتقدان بر این باورند که این طرح‌ها فاقد ارزیابی و امکان سنجی دقیق بوده است. به عبارت دیگر تعداد زیاد این طرح‌ها امکان ارزیابی اقتصادی، تجاری و مالی دقیق را از بین برده است (دهقان دهنوی، ۱۳۸۵).

با این وجود، نظر موافقان این طرح‌ها در دستگاه‌های متولی این طرح مورد اقبال و توجه بیشتری قرار گرفته است به طوری که مقامات وزارت کار و امور اجتماعی و طراحان استراتژی تقویت و حمایت از بنگاه‌های زود بازده ضمن انتقاد از عملکرد سیستم بانکی و دفاع از عملکرد بنگاه‌های زود بازده معتقدند که تنها ۴ درصد از این اعتبارات دچار انحراف شده است. در همین راستا وزارت کار و امور اجتماعی اجرای طرح بنگاه‌های زود بازده را خوب و مثبت ارزیابی کرده و از اجرای مجدد این طرح در آینده نزدیک خبر داده است. بنابراین با توجه به اهمیت این مسأله و بار مالی سنگینی که برای آن انجام شده و این با توجه به آمارهای متناقض منابع رسمی سؤال این است که میزان انحراف این طرح‌ها چقدر بوده و این

طرح‌ها تا چه حد توانسته‌اند به اهداف خود دست یابند. این مطالعه با این رویکرد به ارزیابی عملکرد بنگاه‌های زودبازده خواهد پرداخت.

### ۱-۲- اهداف مطالعه

هدف اصلی این مطالعه بررسی تأثیر اعتبارات زودبازده بر میزان اشتغال و سرمایه‌گذاری واحدهای تولیدی در دو صنعت زنبورداری و دامپروری شهرستان بابل طی دوره کوتاه‌مدت و بلندمدت می‌باشد. اهداف جزئی‌تر این مطالعه بررسی موارد زیر است:

- میزان انحراف مالی و اشتغال در بنگاه‌های دریافت‌کننده اعتبارات زودبازده
- اثرات اعتبارات زودبازده بر سود، هزینه واسطه و فروش بنگاه‌های دریافت‌کننده این اعتبارات
- اثرات اعتبارات زودبازده بر کاهش محدودیت‌های مالی بنگاه‌های دریافت‌کننده اعتبارات در کوتاه‌مدت و بلندمدت
- اثرات اعتبارات زودبازده بر رشد بهره‌وری و اجزای آن طی دو دوره کوتاه‌مدت و بلندمدت

### ۱-۳- سازماندهی مطالعه

پس از آن که فصل اول به اهمیت و ضرورت مطالعه و همچنین اهداف موردنظر در مطالعه اختصاص یافت، در فصل دوم تعاریف بنگاه‌های زودبازده در کشورهای مختلف عنوان و چگونگی توزیع اعتبارات در ایران و منطقه مورد مطالعه، بررسی می‌شود. در فصل سوم به پیشینه نگاشته‌ها در زمینه تأثیر اعتبارات بر اشتغال، سرمایه‌گذاری، سودآوری، محدودیت‌های مالی و بهره‌وری واحدهای دریافت‌کننده اعتبارات اشاره خواهد شد. در فصل چهارم چارچوب نظری و روش تحقیق ارائه می‌شود. در فصل پنجم به نتایج و بحث اشاره و در فصل ششم خلاصه نتایج و پیشنهادها ارائه خواهد شد.

## فصل دوم

### بررسی تجربیات بنگاه‌های زودبازده و محیط مورد مطالعه

#### ۲-۱- تعریف بنگاه‌های کوچک و متوسط<sup>۱</sup>

بنگاه‌های کوچک و متوسط در کشورهای مختلف جهان دارای ویژگی‌های مشترکی هستند، اما تعریف یکسان و واحدی برای این بنگاه‌ها وجود ندارد و هر کشوری با توجه به شرایط خاص خود، تعریفی از این بنگاه‌ها ارائه کرده است. این تعاریف در حقیقت ناشی از شرایط اقتصادی و صنعتی حاکم بر هر کشوری صورت گرفته است. مثلاً واحدهای کوچک در آمریکا در مقایسه با کشورهای جهان سوم ممکن است در مقیاس بزرگ تعریف شود (صلواتی سرچشمه و همکاران، ۱۳۸۶). در ادامه به برخی تعاریف از SMEها در کشورهای مختلف اشاره می‌گردد.

#### تایوان

در قوانین کشور تایوان از چند معیار برای تعریف و شناسایی بنگاه‌های کوچک و متوسط استفاده می‌شود. این معیارها عبارتند از: میزان سرمایه تعهد شده بنگاه، مجموع دارایی‌ها و حجم فروش. براساس معیارهای فوق، در مورد بنگاه‌های تولیدی، چنانچه میزان سرمایه ثبت شده آن‌ها کمتر از ۴۰ میلیون دلار تایوان و مجموع دارایی‌هایشان کمتر از ۱۲۰ میلیون دلار تایوان باشد، بنگاه کوچک و متوسط به

---

1- Small and Medium Enterprises

حساب می‌آید. ملاک تعریف بنگاه‌های کوچک و متوسط برای بنگاه‌های غیرتولیدی حجم فروش آنها می‌باشد. براساس این معیار بنگاه‌های تجاری، حمل و نقل و خدماتی چنانچه میزان فروش کمتر از ۴۰ میلیون دلار تایوان باشد آن بنگاه یک بنگاه کوچک و متوسط محسوب می‌شود (احتشامی اکبری، ۱۳۸۲).

## مالزی

«موسسه توسعه صنایع کوچک و متوسط<sup>۱</sup>» بعنوان مهمترین نهاد مرتبط با توسعه و گسترش نقش بنگاه‌های کوچک و متوسط از دو معیار برای شناسایی و تعریف بنگاه‌های کوچک و متوسط استفاده می‌کند که شامل تعداد کارکنان و میزان گردش مالی سالانه شرکت می‌باشد. براساس این دو معیار، بنگاه‌هایی که تعداد کارکنان تمام وقت آنها کمتر از ۱۵۰ نفر بوده و حجم گردش مالی سالانه آنها نیز کمتر از ۱۵۰ میلیون رینگیت مالزی باشد، بنگاه کوچک و متوسط به حساب می‌آیند. نکته‌ای که در مورد تعریف بنگاه‌های کوچک و متوسط در مالزی وجود دارد، آن است که با توجه به سیاست‌های خاص دولت برای پیشبرد توسعه اقتصادی در مناطق کمتر توسعه یافته، در این گونه مناطق تعریف بنگاه‌های کوچک و متوسط به گونه‌ای تعدیل می‌شود تا بتواند دامنه وسیعتری از بنگاه‌ها را در برگیرد و راه برای انجام حمایت‌های بیشتر از تعداد بیشتری از این بنگاه‌ها، هموار گردد (احتشامی اکبری، ۱۳۸۲).

## کره جنوبی

در این کشور از معیار تعداد کارکنان تمام وقت شاغل در بنگاه‌ها برای شناسایی و طبقه‌بندی بنگاه‌ها استفاده می‌شود. براساس این معیار در بنگاه‌های تولیدی چنانچه تعداد کارکنان کمتر از ۳۰۰ نفر باشد آن بنگاه کوچک و متوسط به حساب می‌آید. این معیار برای بنگاه‌های کوچک و متوسط خدماتی، تعداد کارکنان کمتر از ۲۰ نفر است. در برخی موارد، از معیار دیگری نیز استفاده می‌شود، این معیار میزان مجموع دارائی‌های بنگاه‌هاست که براساس آن بنگاه‌های کوچک و متوسط آن دسته از بنگاه‌هایی هستند که میزان مجموع دارائی‌های آنها کمتر از ۸۰ میلیارد ون باشد (احتشامی اکبری، ۱۳۸۲).